

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ, СКОПЈЕ
FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ DE SKOPJE
КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ЈАЗИЦИ
SÉMINAIRE DES LANGUES DES SLAVES DU SUD
ДИПЛОМСКИ РАБОТИ, КНИГА 3 * TRAVAUX DE LICENCE, LIVRE 3

МИЛИЦА КОНЕСКА

МАРИОВСКИОТ ГОВОР

СКОПЈЕ — SKOPJE
1 9 5 1

Тираж 650 егземплари

Печатница „Гоце Делчев“ II (4620) — Скопје

Мариово е претежно висинска котлина што се простира по текот на длабоко усечената долина на река Црна, и тоа ограничена на југозапад со пространите и ниски котлини на Пелагонија (Битолско и Прилепско Поле), на исток со големата средновардарска котлина Тиквеш и Гевгелиското Поле, а на југоисток со Островското Езеро и Меглен. Од сите страни е оградено со планини и планински венци. Највисок и најизразит е планинскиот масив на југоисток каде што големите и пошумени планини Нице со Кајмакчалан и Кожуф го оградуваат Мариово од котлините на Островското Езеро и Меглен. Од југозападната страна голетната Селечка Планина го одделува Мариово од Прилепското и Битолското Поле. На север, кон Раец, го оградува пошумената Дренска Планина. Вака од секаде оградена со планински масиви, мариовската котлина е пресечена на југозападната страна кај Скочивир, каде што Црна навлегува од Битолското Поле и од североисточната страна кај Полошкиот манастир, каде што таа ја напушта својата длабоко усечена клисуреста долина и навлегува во пространото Тиквешко Поле. (Повеќето географско-историски податоци ги имам земено откај Вој. С. Радовановиќ, Народна ношња у Маријову, Гласник скопског научног друштва, Скопје, XIV, 1935 г.).

Од ова се гледа дека е Мариово планински предел, една од најнедостапните и најтешко преодните области во нашата татковина. Тоа нема подобар контакт ни со околните стопански и културни центри — Прилеп и Битола во Пелагонија и Кавадарци и Неготино во Тиквеш. Со овие места порано било поврзано само со планински коњски и козји патчиња. По ослободувањето Мариово има перспективи за развој. Пространите борови шуми овозможува таму да се отвори најголемото претпријатие за експлоатација на шумите кај нас. Витолиште—Прилеп и Старавина—Битола се веќе поврзани со колско-автобуски пат.

Внатрешните сообраќајни врски во Мариово не се подобри. Особено ги отежнува длабоката долина на река Црна.

Во должина, од Скочивирската Клисура до Полошкиот манастир, Мариово држи околу 50 километри со 1390 кв. километри, со средна надморска височина од околу 1.050 метра со изразита планинска клима. Не мала површина без

ниеден свој културен и стопански центар! Населението гравитира кон Битола, Прилеп и Кавадарци. Село Витолиште, средишното место во Мариово, од сите овие градишта е оддалечено по 12—14 часа.

Мариово има 31 село со исклучиво македонско население. Ова, и слабите културни и стопански врски со околните градишта, придонесува за јазичното единство во овој говор. Но длабоката и тешко преодна долина на река Црна го дели Мариово на две потесни говорни целини, — така што таму можеме да разликуваме старомариовски и маломариовски говор.

Старо Мариово се простира претежно од десната страна на Црна. Го зафаќа поголемиот и повисок дел на котлината со следните 19 села: Петалино, Груниште, Будимерци, Градешница, Старавина, Бзовиќ, село Манастир, Бешиште, Пъчиште, Мелница, Витолиште, Жиово, Врпско, Рожден, Мрежичко, Градишта, Клино, Галишта и Гуѓаково. Само Галишта и Гуѓаково се од левата страна на реката Црна.

Мало Мариово го опфаќа помалиот и понискиот дел. Овде има 12 села: Вепрчани, Дуње, Пештани, Кокре, Кален, Крушевица, Чаништа, Орле, Маково, Рапеш, Брник и Ивени. Селата во Мариово административно потпаѓаат под Прилепска, Битолска и Тиквешка околија. Населението од Мало Мариово не се смета за мариовско а велаат: *„Вистински, прави мариовци се од наа страна на реката, ние сме полјани“*.*)

Мариово било населено уште од старо време. Археолошко-геолошките испитувачи нашле остатоци од некогашните неолитски населби крај село Витолиште. Во римско време било населено со илирското племе Девриопи. За него има вести од 1019 година. Се споменувало под именот „Мерихово“ кога заедно со Меглен чинеле мегленска епископија (ibid).

Во запис од 1357 година се вели дека Мариово со сите планини, меѓи и рамнини им припаѓало на Јерина и на нејзиниот син Тома Прељубовиќ (ibid).

Во 1394 г. и Мариово потпаднало под турска власт. Но уште во почетокот Мариово станало „Султанино“ т. е. имало своја самоуправа. И ден-денеска се вели: *„воа е Мариово мирна земја“*. Ова потекнува токму од тоа време што се вика „земско време“. Тогаш во Мариово управувал „земски кмет“. Овој отпрвин бил наследен а после се избирал секоја година. Главното седиште му било во село Витолиште. На Илинден секоја година станувал голем со-

*) Поради технички причини акцентот не го означуваме: 1) кај двосложните зборови ако паѓа на првиот слог; 2) кај повеќесложните зборови ако паѓа на третиот слог од крајот.

бор во село Градешница и таму се избирал новиот селски кмет. Овој је водел „земската чета“ со која је бранел народната самоуправа. Имале право да носат и оружје. Турци ваму не се населувале, веројатно поради пасивното земјиште тие ги зафаќале најдобрите чифлици.

Секоја година му плаќале данок на султанот — пари, мед и прочуена волна мориовска, а подоцна и по едно моме мориовско. По одметнувањето на Али паша Јањински од централната турска власт данокот му го носеле нему во Јањина (*ibid*). Данокот го збирале специјално за тоа назначени луѓе од месното население. Селаните, по раскажување, и ден-денеска си споменуваат како станувало собирањето на данокот. Тие расправаат дека крај секое село имало по еден квадратен камен со толку дупки на него колку што имало куќи во селото. Дупките биле од различна големина. Секој домаќин, според имотната состојба, требало годишно да наполни по една дупка со аспри. Селаните често пати преку годината оделе да проверат дали насобрале толку аспри за да ја наполнат дупката. Во 1834 г. оваа привилегија им била одземена. Се растуриле земските кметови. И во Мариово настанале истите прилики како и во останатите наши краишта под турската власт. Земското време нема само политичко-економска важност за Мариово. Тоа се одразило и на јазикот во оваа област. Мариовскиот говор не е преполнет со турски зборови, како што е случајот со другите наши говори.

Мариовци организирано и заеднички истапиле против својот непријател уште во втората половина на 16 век. Познато е мариовското селско востание од 1565 година. За ова востание дава сведенија Војислав С. Радовановиќ во „Сељачка буна у Маријову у Македонији у другој половини XVI века“, Зб. филоз. фак. беогр. унив., Београд, I, 1948 год.).

Подоцна многу четници и комити ги шетале мариовските планини. Нашите партизански одреди за време на НОБ често наоѓаа овде закрила.

Во Слеченскиот и Трескавечкиот кодик, издадени од Селишчев, Македонските кодекси XVI—XVIII веков, Софија, 1933 г., има записи од следните мариовски села:

1) во Слеченскиот кодик се споменуваат селата: Бзовиќ, Орлова (денешното село Орле), Чаништа, Рожден;

2) а во Трескавечкиот кодик: Бзовиќ (два пати), Вепрчани, Витолиште, Врпско, Дуње, Жиово, Кален, Кокре, Клино, Ивени, Маково, Чаништа, Писокал и Старавина.

Во „Стари српски записи и натписи“ издадени од Љубомир Стојановиќ, Београд, кн. I—VI, има написа-

нија за селата Бзовиќ и Градешница. И двете села се споменуваат по неколку пати во записи од различни години.

Во „Български старини из Македонија“ издадени од Иордан Иванов, София, 1931 г., II изд., се среќаваат записи за мариовските села: Витолиште, Бешиште, Градешница и Рожден.

Прочуениот зограф Аврам Дичо од село Тресонче (Делбарско) не го одминал ни овој зафрлен планински крај. Овде ги зогравдисал црквите од селото Витолиште 1862 г., а во село Бешиште 1887 г.; црквата во манастирот Свети Илија крај село Мелница во 1881 година.

Културата и просветата не продреле многу во Мариово. До хуриетот, како што пишува Георги Трајчев, овде имало само две старовремски, келијни училишта во кои се изучувало псалтир и евангелие. Едното било во село Витолиште од 1829 година. Него го раководел светогорскиот воспитаник калуѓерот Лунгур, родум од село Кокре. Другото било во познатиот Чебрениски манастир. Многу мариовски попови и ѓаци излегле полуписмени од овие училишта. Денеска просветната положба во Мариово е сосем изменета. Скоро во сите села има основни училишта а во Витолиште и во Старавина осмолетки.

Главниот поминок на населението од овој крај му е од сточарството и сечењето дрва. По пазарите се познати мариовските млечни производи, волната, крупната и ситната стока. Полето не е многу житородно. Баба Доста од село Врпско кога ја запрашав како живееле порано со тага на душата ми го рече следното: „Мори чџо, шо да ти кажа за моош живош порано. Ние мајка немаме.*) Тајко беше офчар. Чейири деца бѣме и угу планина одѣме да збираме желеади, да најравиме брашно од нѣ, и после леј да месеме ѓа да јадеме. Еѣе така су живеала јас на млади години“.

Доскоро живееле во доста големи фамилии — задруги. Интересен е начинот на распределбата на работата кај мажите. Скоро секој си имал свој сектор и станувал една врста специјалист. Еве што вели за ова баба Велика од село Витолиште: „Ние бѣме ириесе и чейири души. Сеѣе живеѣме заедно. Најсѣар беше чичо Сѣале. Он угу команда држѣше. Бацко Сѣојан бѣ пазарѣја. По пѣш-шес дена во недељаша ѓо пѣишшаша одѣше, угу од Прилеј до Прилеј. Моош човек, ка побудалѣчка, офчар одѣше. Само за промена дома си идѣше. Леѣе у планинаша, зиме ѓо тѣлаша со овциѣе живеѣше. Бацко Трајче и бацко Пеѣре орачи беа. А најмалшош син на чичо Сѣале, Цветко го викаме, дељач беше (така и викаме човециѣе шо сечаш дрва и тѣруѣци). Нѣ жениѣе леѣе ѓолѣка рабоша рабоѣеме а зиме коа ѣреде, коа пѣеѣе,

*) Должината на вокалот го означува и акцентот на зборот.

коа крѣ. . . Тиа женикниѣ рабѣи не се докажујаѣи, ногу се пѣа. Живоѣи наш вој е, селѣи, ѣрос, ѣланѣиѣи живоѣи.

Полјаните, користејќи ја слабата култура на мариовците, создале за нив безброј анегдоти. Тие мариовците ги сметаат како синоним за глупак. Не ретко во Прилеп и по селата се слуша: *ама си иѣар како мариѣец*. Но мариовци се природно интелигентни, полни со песни, приказни и шеги. Дел од овие собрал и објавил Војислав С. Радовановиќ, „Мариѣовци у песни, причи и шали“, Скопље, 1932 г. Но ова не е сѐ!

Во оваа област имаме интересен говор што може да се окарактеризира како говор преоден меѓу централните и југоисточните и источните наши говори. Сепак мариовскиот говор е најблизок до тиквешките говори. Иако интересен овој говор досега не е испитуван. Јас ќе се обидам да дадам преглед на сегашниот говор мариовски, без да правам историска анализа. Прегледот на говорот ќе го додам во обем за каков што ми дозволува материјалот собран за прилично кратко време. Потполна слика ќе имаме само кога овој материјал ќе се провери и дополни, кое, се надевам, ќе го сторам што се може поскоро.

Основните црти што го сврзуваат мариовскиот говор со централните говори се:

- 1) $\text{ж} > \text{а}$: *рака, мака*;
- 2) $*\text{tj}, *dj > \text{к}, \text{г}$, во најголем број случаи: *свека, ѣлеки, веѣи, меѣа*;
- 3) вторичниот $\text{ѣ} > \text{а}$ во коренот: *лага, магла*;
- 4) вокалното р : *дрво, ѣрсѣен*.

Со југоисточните и со источните говори го сврзуваат следните црти:

- 1) $\text{цѣ} > \text{ца}$: *цаѣло, цадам*. Вака е главно во селата Рожден и Мрежичко. Овие се гранични села со тиквешкиот говор;
- 2) в интервокално, главно, се пази: *човеѣи, говеѣдар*;
- 3) х се заменило со ј во извесни случаи а на крајот пак сосем се изгубило: *нијна, чејли, сѣра, гра, вр*;
- 4) членот се јавува, во еден дел од говорот, само во форма — $\text{о}(\text{ѣ})$: *човеко(ѣ), говеѣаро(ѣ)*;
- 5) трето лице еднина сегашно време од е - и и -конјугација свршува на -е , како во тиквешкиот и гевгелискиот говор; имаме примери и за глаголи од а -конјугација да свршуваат на -е : *вике, клаве*;
- 6) акцентот има основна тенденција да се установи на вториот слог од крајот. По акцентот мариовскиот говор е најблизок до леринско-костурскиот говор;
- 7) редукцијата го доближува најмногу до тиквешкиот и до гевгелискиот говор. Но, оваа е ограничена, главно, на

еден дел од мариовскиот говор (Рожден, Мрежичко). Елизијата на неакцентираниите самогласки е општо позната.

Ова се само најкарактеристичните црти што паѓаат веднаш в очи, по кои секој може да установи дека некои од нив го доближуваат мариовскиот говор до централните а некои до источните и југоисточните наши говори. Уште многу поситни фонетски, морфолошки и синтаксички црти му даваат ваков карактер на мариовскиот говор. Овие ќе бидат одбележувани во текот на изложувањето таму каде што им е местото.

Одбележав дека мариовскиот говор чини една говорна целост а исто така спомнав дека длабоката и тешко предна долина на река Црна го дели говорот на две потесни говорни целини: 1) старомариовски — поблизок до источните и југоисточните говори; 2) маломариовски — поблизок до централните говори. Овие се распространети во истоимените мариовски предели. Географската разделеност (со р. Црна) била причина што некои црти карактеристични за источните и југоисточните говори не допреле до маломариовскиот говор, и обратно што некои црти карактеристични за централните говори не се одразиле во старомариовскиот говор.

Основните црти на старомариовскиот говор се:

- 1) Вокалното *л* > ъ: *пѣно, вѣна*;
- 2) немаме мешање на носовките: *еѣрва, ечмен*;
- 3) членот се јавува само во формата *-оѣ*. Многу ретко се слуша и како *-о*. Примери: *човекоѣ, говедароѣ* итн.
- 4) меко *л* многу често се употребува: *љуѓе, недеља, посиѣља*.

Маломариовскиот говор се одликува со:

- 1) *л* вокално, главно, дало *ол*: *солзи, волна*;
- 2) скоро нема мешање на носовките;
- 3) членот се јавува во форма *-о* (ретко *-оѣ*) а се употребува и *-ов, -он*;
- 4) меко *л* скоро и нема, освен во *љубов* и во зборовите изведени од овој корен. Во туѓите зборови, се разбира, има употреба на меко *л*.

По овие црти е очигледно дека маломариовскиот говор е поблизок до централните говори.

Но и покрај сите наведени разлики акцентот, морфологијата, синтаксата и лексиката цврсто ги сврзуваат овие два говора и од нив прават една говорна целост.

Најпосле да укажам и на лексичкото влијание што го извршиле околните говори врз мариовскиот говор. Вакво влијание укажале најмногу прилепскиот, битолскиот и тик-

вешкиот говор. Административната поделба на Мариово овде одиграла важна роља. Селата административно што потпаѓаат под Тиквешка околија добиле карактеристични зборови за тој говор: *сал, нуму, ѓалам, лафам, мисур* и др. Вака исто стои и со селата што се административно сврзани со Прилепска или Битолска околија. И овде се слуша *ѓосле* (како во Прилепско), или *сејне, јаска* (како во Битолско).

ФОНЕТИКА

ВОКАЛИЗАМ

Ж

Основната замена за ж, како и во централните говори е а. Ваква замена има независно дали тоа се наоѓа во коренот на зборот или пак во суфиксите.

Примери за ова во коренот: *гради, газер, гасеница, гас (газои), Дујгас, Меригас, Дај, Дабов Дол, Дабиче, Дабо, јазол, јаже, јажички, јайор, јайок, заби, раци, ѓайок, мака, мачам, мајам, мајеница, сѓрага, гълај, рај, ѓорабено, гнасно, јадѓца, Машиковец, Касалица.*

Во наставката за 1 л. еднина и 3 лице множина сегашно време ж > а: *ода(м), носа, можса, гледáјајш, работáјајш, вечерáјајш.*

ж > у имаме во: *кука* и во зборовите изведени од овој корен, *гужва, гуска, суш, судѓја, судбѓна, мудер, шрудна, пуйка*, итн.

ж > о само во зборот *клоѓче* и во зборовите изведени од него: *клоѓченце, клоѓак, клоѓале.*

Ѕ

Ѕ дало е во секаква позиција: *чедо, месо, говéдо, говéдар, говедáрник, ѓеѓ, десетѓ, ѓеле, жейѓва, огледáло, ретѓ, гледам, греда, семе.*

Мешањето на носовките не е доследно спроведено на целата јазична територија. Во старомариовскиот говор, поблизок до тиквешките говори, само во извесни примери Ѕ дало ја а инаку е: *еѓрна, език, едро, ечмен, заек, ѓаек*, спрема: *јагúла, јачи* во Витолиште и *јаѓрва* во селата Жиово, Врпско, Вепрчани, Гуѓаково, Пъчиште, Бешиште, Градешница, Старавина, Бзовиќ, Будимерци, Груништа и Манастир. Во Витолиште имаме и име на месност *Ечменишки Риѓ*. Приближувајќи се кон Прилеп и Битола мешањето на носовките е скоро доследно спроведено. Ѕ во ваква позиција се запазило и се рефлектирало во е само во ограничен број

-ЪМЪ > -ем: *јарем — јарми*;
 -ЪСЪ > -ес: *овес, денѣска (везден денѣска чекаш)*;
 -ЪКЪ > -ЪКЪ > -ок зад ж, ч: *жежсок, ѿежсок, малѣчок*;
 цвѣ-, свѣ- > цу-, су-: *цуѿи, цуѿа(м), сунѿи*.

ВТОРИЧНИОТ Ъ

Во коренот вторичниот ѝ дал најчесто а: *магла* < *мъгла, маска, лага, лажа(м), Бадник, бадница* (зелено дабово дрво за Бадник), *панок*. Овој збор може да се чуе и во формата *панок*.

Во коренот имаме уедначена замена за вторичниот ъ. Во суфиксите пак не стои вака. Неговата замена многу зависи од карактерот на околните консонанти. Уште нешто: овие имаат различна замена во старомариовскиот и маломариовскиот говор. Од примерите ова ќе ни стане појасно:

-tr > -tʁ > -ter во Старо Мариово: *добер, модер, бис-
шѣр, в. шѣр, ишѣр, осер, едер гра̄.*

Истата наставка во Мало Мариово дала -tar: добар, модар, веџар итн.

Место -ер имаме -ор во: бигор, свекор, чекор.

-tl > -tyl > -tol: *йекол, јазол, рекол, донёсол, изнёсол*,
но: *шуйёлька* поради мекото *л*.

Во нашите говори *кобел* < *коблъ* е образувано според *коѿел*. Во Витолиште пак имаме обратна појава: *кобол*, *коѿол*, и топоним *Коѿолош*. Втората форма е добиена според првата.

-tv > -tʰv > -tov: шакoв — шаква, вакoв — ваква, на-
кoв — наква.

-tm > -tʰm > -tom > -tʰum: су(м), седум, осум, осумдесе.

-tn > -tъn > -tan: *ogan*, а во Рожден *oġin*.

Турската наставка -lük овде дала -лок: *п̄азарл̄ок*, *ба-
банл̄ок* итн.

Ы

Самогласката *ы* насекаде минала во *и*: *бик, висок, високо, риба, сушиња, пусиња, син, бил*. Други забележителни појави во врска со оваа самогласка нема.

٦

Неговата замена совпаднала со етимолошкото *е*: *вера*, *йлева*, *голѐмо*, *леј* — *лебо(й)*, *лејџо*, *време*, *дејџе*, *река*, *сено*.

цѣ- > це- во Витолишта, Жиово, Врпско, Вепрчани, Гуѓаково, Градешница, Старавина, Бзовиќ, Будимерци, Груништа, Маково, Крушевица, Чаниште, Рапеш, Кален, Кокре, Дуње, Манастир: *цел, цедѝло, цедѝлка, цедѝ(м)* итн. Во село Бешиште и Пѣчиште исклучок од ова прави само примерот: *цадѝло*. Во Мрежичко и во Рожден пак почести се примерите со *ца-* < *цѣ-* *цадѝло, цадам, цѝйна*.

ВОКАЛНО Л

Во замената на вокалното *л* имаме двојство во мариовскиот говор:

1) Во Старо Мариово вокалното *л* дало *ъ*: *въна, ѿъна, се овъче, вък, се сѣъзна, мъчи, мъѣа да ѿе мъсне, Пъчѣѿше, найънѣме, јабъки, сѣнце, мъзе, бѣа — бѣи, гѣѿа(м), кѣк — кѣкойѿ — кѣкѣви, дѣк, дѣго, сѣзи, искѣва, ѿѣчник, жѣшка (= жолчка.)*

Вокалното *л* дало *у* во: *Бугарин, Бугарија, бугарцко.*

Вокалното *л* дало *о* во: *Дѣга Нѣва, Дѣго Брдо (Бзовик).*

Во Старавина вокалното *л* дало *ъ, ѿл, лѣ*: *бѣа, сѣзи, вък, мъчи, сѣнце (и: слѣнце), гѣѿка, жѣѿ, ожѣѿе; ѿѿлн, вѿлна, го сѣѿлче граѿѿ.*

2) Во Мало Мариово пообична е замената за *л* вокално *ол*: *молча(м), ѿолчайѿ, болва, болна, солзи, солнце, ѿолна* но: *вѿлк, вѿлци* а: *волче, Вѣлчеви Дуѣѣѣе (Чаниште).*

ВОКАЛНО Р

Во однос на вокалното *р* во мариовскиот говор нема никаква разлика. Во најголем број случаи тоа е вокално со минимален призвук пред него: *дрво, дрвен, врнеш, ѿрн, чейѿвршок, врѣѿи, врѣѣѿво дрво, врба, ѿрво, брзо, ѿрс — ѿрсѣѿи — ѿрсѣѣен, врне, ѿрѣбреѿ, вршник, сокрѣѣно, врѣѣѿец, црвеѿ, црнѣло, мрша, драма (густа шума), зрно, ѿрѿѿе, брдѣѿла, брдѣѣѿво итн.*

Во почетокот на зборот се развил посилен вокален елемент пред *р*: *ѿрбейѿ, ѿрш, ѿрслан, ѿржѣѣе, ѿРжаново (село),* но: *Ервеникойѿ (Вепрчани).*

Во мариовскиот говор има форма *рускѣвѣѿ*: *ѿрскаѿѿ* во прилепскиот говор.

Со ова ја разгледаваме судбината на старословенските вокали *ж, ѿ, ѿ, ѿ, ѿ* и *р* вокално и резултатите што ги дале во овој говор. Да утврдиме веднаш дека и овде, како и во сите наши говори, имаме упростување на вокалната система. Денешната вокална система на мариовскиот говор се сведува на следните вокали: а) од заден ред: *а, о, у, ѿ*; б) од преден ред: *е, и*. Освен овие има и вокално *р*. Изговорот на акцентираниите вокали во мариовскиот говор е како во литературниот јазик, т.е. тие се изговараат јасно: *мака, боја, чума, река, риба*. Но не е вака и со неакцентираниите вокали. Има појава на редукција. Кон разгледувањето на редукцијата, елизијата и одделните случаи на вокалната асимилација преминувам сега.

РЕДУКЦИЈА НА ВОКАЛИТЕ

Погоре реков дека мариовскиот говор со оваа црта се доближува до југоисточните и источните наши говори, по-

блиску до гевгелискиот. И тиквешкиот говор ја познава оваа појава. Токму селата што граничат со тиквешкиот говор имаат најсилна редукција (Рожден, Мрежичко). Во говорите на другите села во Старо Мариово редукцијата е послаба а во Мало Мариово се среќава само во поодделни примери. Но да напоменам пак — иако имаме редукција, таа нема толку широк замав како во долновардарските говори. Ако направиме преглед на редукцијата во овие говори, ќе установиме дека во таа смисла имаме извесна градиција (почнувам со говор што има најсилна редукција): воденскиот, кукушкиот, гевгелискиот и најпосле мариовскиот (едно место со мариовскиот говор би имал и тиквешкиот говор).

На редукција се подложени вокалите: *a, e, o*; во резултат на редукцијата го имаме следното:

1) *a > ъ, a*)* или сосем се загубило;

2) *e > и, e,*)* *i* или се загубило;

3) *o > у* или се загубило.

Прво ќе ги дадам примерите а од нив ќе извлечеме заклучок за резултатите од оваа појава.

Повеќето од примерите што ќе ги приведам овде се забележени во село Рожден.

1) *a > ъ, а* или се загубило сосем: *отѝйде на нѝва, сакѝше* (скаше) *да ви рече, невестѝаѝа* (и: *невестѝѝа*), *ниваѝа* е *неорѝна, мајкѝѝи*, (*мајкѝѝи*), *нашаѝа* (*нашѝа*), *децаѝа*, *ваа вуѝа* е *маѝа < мојаѝа*.

2) *e > е*: *чуреш*, (*i*)*ербѝца, деѝеѝо*.

e > и: *шеисе, ѝинѝерѝѝа, шикѝрче, Пѝшова Пишѝѝра* (Гутаково), *вируѝник, жилѝзо* (Витолиште).

e > j: *знајш, мојѝо*. *Е* се загубило пред членот: *чуѝѝо, < чуѝеѝо, нашѝо < нашеѝо*.

3) *o > у*: *едну < едно, кукѝшка, сурувѝца, ѝо ѝруѝца*. Крајното *о* дало *у* кај прилозите: *наму, вamu, ѝолку, ногу* итн.

Во Рожден се слуша: *којѝѝе, нојѝѝе < козиѝе, ноѝѝе*. Вакви форми има и во долновардарските говори.

Од изложеното во врска со редукцијата установуваме:

1) дека е најчеста пред и зад акцентирани слогови: *сакѝше нива*;

*) Поради технички причини овие знаци понатаму нема да ги употребуваме.

КОНСОНАНТИЗАМ

Консонантската система во овој говор е скоро иста како и во литературниот јазик. Затврднувањето на меките консонанти е извршено и овде. Исклучок од ова прави само употребата на мекото *л*. Примерите со вакво *л* се многубројни, особено во Старо Мариово.

Еве примери за меко *л* од Старо Мариово: *жалам, жаљ, мисла, белки, ќе се раздѣлаџ, врламе, љуге, недѣла, раздѣла, вељааџ, веља, Љоковаџа Кољба, кошѹла, коцел, кадѣла, кључка, кључ, шуѣѣлка, Недѣлко, го навѣлка, чељаџ, да го сомѣла, пријаџел, шљуѣка, љулка, желека — желеки, подногаљки, совѣлка, врѣчка, босѣљок, невѣла, Биџѣла, гљуш, Миљо, сол, нишчаљки* итн.

Примерите со меко *л* во маломариовскиот говор се ограничени. Овде преовладува, тврдо, веларно, *л*: *луѓе, сол, врлам*, итн.

Епентетското *л* не се запазило: *земја, гламја, сноѣје, коѣје, сабја, гробје*.

Њ

Во примерите како: *нива, ним, него, нену, оган (оѓин)*, старото меко *н* отврднало. Меко и тврдо *н* се јавува во зборот *камен* и *камењ*: *у џѣбе орејоџ, у џѣбе камењоџ*.

Ново *њ* се развило во наставката за образување глаголски именки *-ње* < *-њеје*, во *-ња*, *-иња* наставки за множина кај именките од среден род и типот *камен* — *камења*.

-ње < *-њеје*: *јадѣње, лежѣње, орање, одѣње, сѣијање, жснање, коѣање, вршење ѳржѣње (= 'ржаница)*.

-ња, -иња < *-њаја*: *дечѣња, сирачѣња, пољѣња, девојчѣња, жлебѣња, колачѣња, камења*.

Меко *н* имаме и во *Градиња* (Витолиште), м. *Градина*.

Кај *њ* немаме антиципација на мекоста во Старо Мариово, додека пак во Мало Мариово е доста честа, како и во прилепскиот говор. Ова ни го потврдуваат и примерите: *којно, којнеџо, сирѣјне, орајне*. Последните два примера со антиципирање на мекоста сум ги забележала и во село Витолиште. Во Старавина имаме наспоредни форми со и без оваа појава, како во битолскиот говор — *сирѣјне: сирѣње, орајне: орање*. Единични примери со антиципација на мекоста има и во Старо Мариово, како и без антиципација во Мало Мариово.

ќ, ѣ

Мариовскиот говор припаѓа кон нашите *ќ, ѣ* говори (*ќ, ѣ* < **tj, *dj*): *куќа, вреќа, синоќа, среќа, гаќи, ќе, ќеше, нејќум, одѣке, плаќам; веѓа, меѓа, преѓа, џуѓ, а, о, и, виѓа*.

Во село Будимерци место $\kappa < *tj$ имаме $ш\bar{ш}$ само во примерите: *гаш\bar{ш}*, *леш\bar{ш}*.

Од групите $-ш\bar{ш}j-$ и $-д\bar{ш}j-$ исто така се образуваат κ , $\acute{z}$: *браќа*, *цвеќе*, *шреќо*, *Ра\bar{ш}аќе* (Груништа); *луѓе*, *лаѓа*, *ливáѓе* и *ливáдје*, *воѓе* и *водје*.

Примерите со замена $ш\bar{ш}$ ($шч$) и $жд$ ($жц$) $< *tj$, $*dj$ се помалубројни. Односот е исти како во прилепскиот говор. Примери: *пешчѐра*, *Пеш\bar{ш}*, *Пешча*, *машчѐа*, *пашчѐрка*, *овеш*, *нужда*, *премрѐже*, *Огражден* (Жиово), *Рожден*.

$*\check{c}rt-$, $*\check{c}ret-$

Почетните групи $*\check{c}rt-$, $*\check{c}ret-$ $> цр-$: *црево*, *црв*, *црвец*, *црн*, *црн\bar{ш}ло*, но: *Черенец* (Вепрчани), *црква*, *црвен\bar{ш}ло*, *цр\bar{ш}ам*, *цреша*, *црейна*.

s

Има доста примери со s. Освен во зборовите: *сид*, *сидар*, *Салина*, *севгар*, *сиври*, *сиркам*, *себне*, s се развива и во групите: $sv-$, $-ns-$, $sp-$, $-ls-$: *свезди*, *свонец*, *анса*, *бенсин*, *бронза*, *сп\bar{ш}ки*, *сп\bar{ш}ала*, *солси*, *молсам*, *молш\bar{ш}ца*. По пат на асимилација сме добиле s во зборовите: *сaдно* $< од+зaди$, *осас\bar{ш}ра* $< од+зa+су\bar{ш}ра$, *осгoра* $< од+згoра$.

ф

Како и во други селски говори употребата на ф е поограничена. Тоа се заменува со в: *ва\bar{ш}а* (*м*), *врли*, *вурна*, *вала богу*, *ву\bar{ш}а*, *Тевeричo*, *Кавe\bar{ш}o* (Кокре), *Завир* (Вепрчани).

Во Рожден и Мрежичко почеста е употребата на ф: *лафам*.

в

Една од карактеристичните црти за овој говор е и таа што редовно се чува в интервокално. Со оваа црта мариовскиот говор се сврзува со источните говори, а е оддалечен од западномакедонските говори.

Примери: *лебóви*, *глуждѐви*, *Садеви*, *с\bar{ш}огóве*, *сурувица*, *убави\bar{ш}а*, *смрдѐва*, *вдовец*, *жаљóви\bar{ш}*, *лекóви\bar{ш}*, *говѐдо*, *заборá-ва\bar{ш}*, *го\bar{ш}óва*, *ула\bar{ш}о*, *се удав\bar{ш}ло*, *колка\bar{ш}а*, *женава*, *де\bar{ш}ево*.

Во село Дуње, Мало Мариово, сум ги забележала примерите: *гла* $< глава$, *сва\bar{ш}óјше*, *с\bar{ш}ожѐјше*. Првите две форми се слушаат и во другите села. Ова е веројатно влијание пак на прилепскиот говор.

в се загубило во *Кр\bar{ш}óден*, *Ми\bar{ш}рóден*, *најс\bar{ш}и\bar{ш}на* $< навис\bar{ш}и\bar{ш}на$. Често се губи и во наставката *-ова*, *-ева* во имињата на месности: *Косма\bar{ш}оа Тумба*, *Пѐ\bar{ш}реа Н\bar{ш}ва*, *Тодóроа Н\bar{ш}ва*, *С\bar{ш}ојáноа Н\bar{ш}ва*.

к: $\bar{k}\bar{o} <$ како (не е убáво $\bar{k}\bar{o}$ сина ми да $\bar{i}$ равиш);

м: $\bar{n}\bar{o}g\bar{u} <$ многу;

$\bar{u}$: уше, шо, осер.

2) Звучните согласки на крајот од зборот се обезвучуваат:

б > $\bar{b}$: $\bar{l}\bar{e}\bar{b}$ — лебо($\bar{u}$), $\bar{g}\bar{r}\bar{b}$ — грбо($\bar{u}$);

в > ф: $\bar{s}\bar{h}\bar{a}k\bar{o}f$, $\bar{v}\bar{a}k\bar{o}f$, $\bar{n}\bar{a}k\bar{o}f$, $\bar{c}\bar{r}f$ — $\bar{c}\bar{r}v\bar{o}$ ($\bar{u}$);

г > к: $\bar{d}\bar{r}u\bar{k}$ — $\bar{d}\bar{r}\bar{u}z\bar{i}\bar{u}\bar{s}\bar{h}\bar{e}$, $\bar{z}\bar{a}l\bar{a}k$, $\bar{i}\bar{r}\bar{a}k$ — $\bar{i}\bar{r}\bar{a}g\bar{o}$ ($\bar{u}$);

д > $\bar{d}\bar{u}$: $\bar{g}\bar{r}\bar{a}\bar{s}\bar{h}$ — $\bar{g}\bar{r}\bar{a}d\bar{o}$ ($\bar{u}$) ($\bar{i}\bar{o}l\bar{e}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{o}$ го $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{o}l\bar{c}\bar{h}\bar{e}$ $\bar{g}\bar{r}\bar{a}\bar{s}\bar{h}$), $\bar{m}\bar{l}\bar{a}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$ — $\bar{m}\bar{l}\bar{a}d\bar{a}$;

ж > ш: $\bar{g}\bar{l}\bar{u}\bar{s}$ а $\bar{g}\bar{l}\bar{u}z\bar{l}\bar{i}\bar{v}\bar{o}$ дрво, $\bar{k}\bar{a}d\bar{e}\bar{s}$, $\bar{s}\bar{m}\bar{r}d\bar{e}\bar{s}$;

з > с: $\bar{m}\bar{r}\bar{a}\bar{s}$, $\bar{i}\bar{r}\bar{a}\bar{s}$.

3) Консонантските групи - $\bar{s}\bar{h}$, - $\bar{z}\bar{d}$, - $\bar{z}\bar{d}$, дале -с, -ш, -с: $\bar{k}\bar{r}\bar{s}$, $\bar{g}\bar{r}\bar{s}$, $\bar{i}\bar{r}\bar{s}$, $\bar{s}\bar{h}\bar{e}\bar{s}$, $\bar{m}\bar{l}\bar{a}d\bar{o}\bar{s}$, $\bar{r}\bar{a}\bar{s}$, $\bar{B}\bar{r}\bar{e}\bar{s}$, $\bar{g}\bar{l}\bar{u}\bar{s}$, $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{s}$.

4) -ск- > -цк-: $\bar{d}\bar{r}u\bar{g}\bar{a}\bar{r}\bar{c}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{g}\bar{o}\bar{v}\bar{e}\bar{c}\bar{k}\bar{a}$ кожа, $\bar{l}\bar{a}n\bar{i}\bar{c}\bar{k}\bar{a}$ година, $\bar{b}\bar{u}\bar{g}\bar{a}\bar{r}\bar{c}\bar{k}\bar{o}$ време, $\bar{g}\bar{o}\bar{r}\bar{c}\bar{k}\bar{o}$ месц, $\bar{z}\bar{h}\bar{e}n\bar{c}\bar{k}\bar{i}$ работи, $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{o}\bar{v}\bar{r}\bar{e}m\bar{c}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{r}\bar{u}\bar{e}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{o}$ ни е $\bar{m}\bar{a}\bar{r}\bar{i}\bar{o}\bar{c}\bar{k}\bar{o}$, $\bar{s}\bar{h}\bar{u}\bar{r}\bar{c}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{z}\bar{h}\bar{u}\bar{i}\bar{c}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{a}\bar{r}\bar{n}\bar{a}\bar{u}\bar{c}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{K}\bar{o}n\bar{c}\bar{k}\bar{i}$ Камен итн.

-кс- > -кц-: $\bar{A}\bar{l}\bar{e}\bar{k}\bar{c}\bar{o}$.

- $\bar{u}\bar{s}$ - > - $\bar{u}\bar{c}$ -: $\bar{i}\bar{u}\bar{c}\bar{i}$ — $\bar{i}\bar{u}\bar{s}\bar{i}\bar{c}\bar{e}$, $\bar{i}\bar{u}\bar{c}\bar{u}\bar{v}\bar{a}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$, $\bar{m}\bar{a}\bar{g}\bar{e}\bar{i}\bar{u}\bar{c}\bar{a}\bar{n}\bar{i}$;

- $\bar{u}\bar{i}\bar{s}$ - > - $\bar{u}\bar{c}$ -: $\bar{i}\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{n}\bar{i}\bar{c}\bar{a}$.

Во зборовите $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{s}\bar{h}\bar{c}$ — $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{s}\bar{h}\bar{c}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{k}\bar{r}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{c}$ — $\bar{k}\bar{r}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{c}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{k}\bar{i}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{c}$ — $\bar{k}\bar{i}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{c}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$ < $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{z}\bar{d}$, $\bar{k}\bar{r}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$, $\bar{k}\bar{i}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$, не се извршила промена како во централните говори: $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{f}\bar{c}\bar{h}\bar{e}$ — $\bar{g}\bar{r}\bar{o}\bar{f}\bar{c}\bar{h}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{k}\bar{r}\bar{f}\bar{c}\bar{h}\bar{e}$ — $\bar{k}\bar{r}\bar{f}\bar{c}\bar{h}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$.

$\bar{v}\bar{n}$ > $\bar{m}\bar{n}$, $\bar{m}\bar{n}\bar{u}\bar{k}$, $\bar{m}\bar{n}\bar{u}\bar{c}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{i}\bar{l}\bar{e}\bar{m}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{r}\bar{a}\bar{m}\bar{n}\bar{o}$, $\bar{R}\bar{a}\bar{m}\bar{n}\bar{i}\bar{c}\bar{i}$, $\bar{g}\bar{u}\bar{m}\bar{n}\bar{o}$, $\bar{g}\bar{l}\bar{a}\bar{m}\bar{n}\bar{a}$. Во Старавина има примери со $\bar{v}\bar{n}$ и $\bar{m}\bar{n}$: $\bar{v}\bar{n}\bar{u}\bar{k}$, $\bar{v}\bar{n}\bar{u}\bar{c}\bar{k}\bar{a}$, $\bar{v}\bar{n}\bar{u}\bar{c}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$ но: $\bar{i}\bar{l}\bar{e}\bar{m}\bar{n}\bar{a}$ $\bar{g}\bar{u}\bar{m}\bar{n}\bar{o}$.

$\bar{s}\bar{r}$ - > $\bar{s}\bar{i}\bar{r}$ -: $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{e}\bar{d}\bar{a}$, $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{e}\bar{d}\bar{o}\bar{c}\bar{n}\bar{a}$ вода, $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{e}\bar{d}\bar{e}$, $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{a}$, $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{e}\bar{b}\bar{r}\bar{o}$, се $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{a}\bar{m}\bar{i}\bar{l}\bar{o}$; во осер старото $\bar{i}\bar{s}$ се изгубило преку формите за женски и среден род: $\bar{o}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{r}\bar{a}$, $\bar{o}$ — $\bar{o}\bar{s}\bar{r}\bar{a}$, $\bar{o}$.

$\bar{z}\bar{r}$ - > $\bar{z}\bar{d}\bar{r}$ -: $\bar{z}\bar{d}\bar{r}\bar{e}\bar{l}$.

- $\bar{c}\bar{h}\bar{s}\bar{i}\bar{v}\bar{o}$ > - $\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{o}$: $\bar{j}\bar{u}\bar{n}\bar{a}\bar{c}\bar{h}\bar{s}\bar{i}\bar{v}\bar{o}$ > $\bar{j}\bar{u}\bar{n}\bar{a}\bar{s}\bar{i}\bar{v}\bar{o}$ > $\bar{j}\bar{u}\bar{n}\bar{a}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{o}$.

АКЦЕНТОТ

Акцентот, како што реков и погоре, е силен, експираторен поради кое уследила и редукцијата. Овој главно е врзан за претпоследниот слог од крајот:

$\bar{z}\bar{a}\bar{b}$ — $\bar{z}\bar{a}\bar{b}\bar{i}$, $\bar{i}\bar{r}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$ — $\bar{i}\bar{r}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{i}\bar{s}\bar{h}$, $\bar{o}\bar{r}\bar{e}\bar{l}$ — $\bar{o}\bar{r}\bar{l}\bar{i}$, $\bar{j}\bar{a}\bar{z}\bar{o}\bar{l}$ — $\bar{j}\bar{a}\bar{z}\bar{l}\bar{i}$, $\bar{m}\bar{a}\bar{k}\bar{a}$ — $\bar{m}\bar{a}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{z}\bar{o}\bar{l}\bar{v}\bar{a}$ — $\bar{z}\bar{o}\bar{l}\bar{v}\bar{i}$, $\bar{d}\bar{e}\bar{s}\bar{h}\bar{e}$ — $\bar{d}\bar{e}\bar{c}\bar{a}$, $\bar{c}\bar{h}\bar{o}\bar{v}\bar{e}\bar{k}$ — $\bar{c}\bar{h}\bar{o}\bar{v}\bar{e}\bar{c}\bar{i}$, $\bar{g}\bar{o}\bar{v}\bar{e}\bar{d}\bar{a}\bar{r}$ — $\bar{g}\bar{o}\bar{v}\bar{e}\bar{d}\bar{a}\bar{r}\bar{i}$, $\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{k}\bar{o}\bar{r}$ — $\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{k}\bar{o}\bar{r}\bar{i}$, $\bar{s}\bar{o}\bar{b}\bar{o}\bar{r}$ — $\bar{s}\bar{o}\bar{b}\bar{o}\bar{r}\bar{i}$, $\bar{m}\bar{a}\bar{s}\bar{h}\bar{e}\bar{n}\bar{i}\bar{c}\bar{a}$, $\bar{p}\bar{e}\bar{n}\bar{u}\bar{s}\bar{k}\bar{a}$ — $\bar{p}\bar{e}\bar{n}\bar{u}\bar{s}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{n}\bar{i}\bar{s}\bar{c}\bar{h}\bar{e}\bar{l}\bar{k}\bar{i}$, $\bar{i}\bar{n}\bar{c}\bar{e}\bar{r}\bar{e}$ — $\bar{i}\bar{n}\bar{c}\bar{e}\bar{r}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\bar{z}\bar{h}\bar{n}\bar{a}\bar{n}\bar{e}$, $\bar{k}\bar{o}\bar{i}\bar{n}\bar{a}\bar{n}\bar{e}$, $\bar{v}\bar{r}\bar{i}\bar{s}\bar{h}\bar{e}\bar{n}\bar{e}$, $\bar{u}\bar{b}\bar{a}\bar{v}$ — $\bar{u}\bar{b}\bar{a}\bar{v}\bar{a}$ — $\bar{u}\bar{b}\bar{a}\bar{v}\bar{o}$.

Членот, иако го наголемува зборот за еден слог, не влијае на местото од акцентот во зборот — тој тогаш остаува на третиот слог од крајот:

Определба + именка во овој говор не прават акцентска целина: *чoвeчкo мeсo, лeннo сeмe, дoбap дeн, диви сливи, водeнички кaмeн, гoвeцкaшa кoжa a зeл.*

Но во топонимијата: *Свeтшa Пeшкa, С.мрдeнa Вoдa, Мeрш Глaвa*, инаку: *Гoрeв Дoл, Гoлaшa Скркa, Сшoжoвa Прeсoш* и др.

Број + именка исто не прават акцентска целина: *шeш дeнa, чeшшри кoњe, шри пaшш умирал, дeвeшш нeдeли бoлeдувал.*

Предлозите образуваат акцентска целина со именката но акцентот паѓа на именката (освен во гореспоменатите случаи): *шред мeнe сшoбeшe, нa шaш oдaјa, шo сeлo шeшa, вo мeнe e бoлeшa.*

Акцент на последниот слог од зборот имаме:

1) кај глаголските форми за 1 лице еднина во аорист и имперфект: *и јас вeздeн игрa; му дaдo(ш) нa Сшoјaнa; мaжy, си исeкo гpaдaшa, нaшрaш вeчeрaшa oд нeјa;*

2) во турските зборови на -лoк < -lük: *бaбaнлoк, aгaлoк, пaзaрлoк, бaжaнoк* и во новопримените туѓи зборови: *сeкршшр, кoлeшшф, мaшшoр.* Во последниве е одразена и народната етимологија.

Во едносложните и двосложните зборови акцентираниите вокали се изговараат подолго: *нoс, дeшe.* Долг е акцентираниот вокал во 1 и 2 лице множина аорист и имперфект. Причината за ова е губењето на х од наставките -хмe, -хшe. Подолги се вокалите и во вокативните форми. Крајниот вокал во овие форми поснецијално се изговара, гласот се подига и се продолжува и така на говорот му даваат особена интонација: *Пeшкaнo, мoмe, aј дa oдшмe нa вoдa, мoмe!*

МОРФОЛОГИЈА

ИМЕНКИТЕ

Именките во овој говор се одликуваат со сите особености што ги има литературниот јазик, затоа овде ќе ги наведем само исклучците од ова.

Во единната нема ништо за одбележување.

Множина: освен *-и*, *-ови*, најчести наставки за множина кај именките од машки род: *заби*, *сџоло́ви*, некои именки од машки род образуваат множина и со овие наставки:

-е: *офчар* — *офча́ре* — *офчаре́ше*, *коњ* — *коње* — *коње́шо* (*којне*), *кочањ* — *коча́ње*, *маш* — *маже* (*половина́та* *маже* се *вдофци*);

-еви: *глуш* — *глушде́ви*, *Садеви́ше* (Пъчиште);

-ове: *сџок* — *сџого́ве* — *сџогове́шо* (оваа наставка е во најчеста употреба во село Рожден).

Кај именките од женски род за образување на множината покрај наставката *-и* често се јавува и *-е*: *офца* — *офце* — *офце́ше* и *офци́ше*, кај едно исто лице (в. текст бр. 1).

Многу често се употребува збирната наставка *-је*: *гробје*, *дрвје*, *класје*, *снојје*, *мажје*, *Сливјетшо*, *Журёви Нивје*, *Сџилје*, *Чукје*, *Чкорје*, *Лџије*, *Бресјетшо*, *Грама́ге*.

-ње имаме во: *џржа́ње* (ржаница), *Сџра́ње* (< страна).

Именките од типот *џрија́шељ*, *џрч*, *вџк*, *маш*, *сирак*, најчесто имаат вокатив на *-у*: *џрија́шељу*, *џрчу*, *сџа́ри* *вџку*, *мажу*, *сџа́ку* (*вџче*, *маже*, *сџа́че* се деминутивни форми од *вџк*, *маш*, *сирак*).

Во примерот: *Бабе, дај ми а џва́та игла* е внесена извесна емоционалност, инаку вокативот е: *бабо*. Овој пример сум го забележала во Рожден.

Деминутивни форми во Рожден многу често се употребуваат: *рачки́ше* *му* се *мрас*; *очки́ше* *му* *насџи́нале*.

Падежните односи се изразуваат како и во литературниот јазик.

Објективниот генитив се изразува без предлогот *на*: *џрезема́ње* *млеко*, *џрезема́ње* *жиџо*, *алиџи́та* *џере́ње*, *џлаџи́но* *беле́ње*, *вода* *леје́ње*, *вурна* *валёње*.

Има појави на мешање на родот кај именките: *и* *ваа* *ден* *џоми́на*; *оди*, *коњо*, *волко* *да* *џе* *јаде* (вок. како кај: *жено*). Исто така има и остатоци од синтетичката падежна система во народните песни: *Слуга* *служи* *свеџога* *Ѓорѓија*.

ЧЛЕНОТ

По однос на членот имаме двојство во овој говор. Во Старо Мариово членот за машки род се јавува само во формата *-оӣ*. Ретко може да се чуе и само *-о*, и тоа кај едно исто лице. Во Старавина ова е почесто како и во битолскиот говор (в. текст бр. 2). Примери: *народоӣ*, *другиоӣ*, *кошоӣ*, итн.

Во Мало Мариово се јавуваат сите три вида член: *-о* (ретко *-оӣ*), *-ов*, *-он*. Формите *-ов*, *-он* поретко се употребуваат: *еднио*, *воло*, *забо*, *од нашиов јазик ѿѿраф нема; дај му на деѿено лебец*.

Во топонимијата скоро редовно се јавува членската форма на *-о*: *Вало*, *Камено*, *Дрено* итн.

Другите форми се како во литературниот јазик: за женски род *-ѿа*; *женаѿа*, *главаѿа*; за среден род *-ѿо*: *деѿеѿо*, (*деѿ'ѿо* во Рожден), *месоѿо*; за множина кај именките од машки и женски род *-ѿе*: *забиѿе*, *жениѿе*; за среден род *-ѿа*: *ѿенѿериѿаѿа*, *ѿелиѿаѿа*.

Именките од машки род што образуваат множина на *-е* добиваат член *-ѿо*: *коѿеѿо*, (*и којнеѿо*), исто и по збирната наставка *-је*: *госјеѿо*, *мажјеѿо*, *снојјеѿо*.

Доста често пред членуваните форми се употребува и показна замена:

Сеѿ лебоѿ го изедѿме. Ној шарениоӣ го сакам. Наа мнукаѿа ми рече. Ваа ракијаѿа е ногу љуѿа. Таа чуѿаѿа ми рече. Вија човециѿе угу рабоѿајаѿѿ. Кога ѿѿи велѿше ваа снаа ѿѿи.

ЗАМЕНКИТЕ

Лични заменки: за 1 лице еднина оваа замена се употребува во форма: *ја*, *јас* (и *јаска* во Старавина).

За 3 лице само *он*, *она*, *оно*, *они*. Кратката акузативна форма за женски род се јавува наспоредно во форма *а* и *е*: *а ѿеѿал*; *е сѿра* да не *а кара*.

Промената е како во литературниот јазик.

Кај заменките за 1 и 2 лице множина нема ништо особено.

Само од Рожден имам забележено: *не оѿѿи ѿѿука ви е умоѿ на вас* (м. *вам*).

Парадигмата за 3 лице множина изгледа вака: *они*, од *ѿѿ*, на *ѿѿ* му *дадѿ*, *ѿѿ*, ѿ (*ѿи*) *видѿ*, но: *госѿо одел со ѿѿѿ*. — Дуѿе.

Општата замена: *себе*, *себеси*, *си*, *се*.

Присвојни заменки:

мој, *мо(ј)а*, *мо(ј)е*, *моѿ* (*мој*);
ѿвој, *ѿво(ј)а*, *ѿво(ј)е*, *ѿвоѿ* (*ѿвој*);

Интересна е формата *двеко*, *двеки* место второ: *двеко* баење, *двеки* нишан. Оваа форма веројатно е образувана по аналогија со *шреко*. Збирната именка *шројца* се јавува во форма *шројца* и *шровица*: *шровица* сираци си биле. Другите се како во литературниот јазик: *четворица*, *петмина* и *деветмина*, *шесмина* — *шестина*.

Броевите што означуваат приближност се образуваат со суфикс *-ина*, *-инка* од броевите што означуваат десетици: *десетина* — *десетинка*, само *стотинка* *динари* *имам*; *двешти* *стотини* *динари* *ми* *шребјајат* *за* *ваа* *работа*.

Освен познатите бројни прилози, *малку*, *многу* итн. се употребуваат *двечки*, *штрички*: *двечки* *дечина*, *брајче* и *сештриче*, *биле* *сирачина*. Овие внесуваат деминутивно значење и се употребуваат само со именките од среден род што означуваат одушевени предмети (*две жени* а не *двечки жени*).

ГЛАГОЛИТЕ

Запазени се трите конјугации *а*, *е*, *и*. *Е*-конјугација е пораспространета во Старо Мариово а *и*-конјугација во Мало Мариово.

Сегашно време

а-конјугација

еднина	множина
<i>којам</i>	<i>кајаме</i>
<i>којаш</i>	<i>којаше</i>
<i>која</i>	<i>којајат</i> (<i>којаат</i> , <i>којат</i>)

е-конјугација

еднина	множина
<i>јада</i>	<i>јадеме</i>
<i>јадеи</i>	<i>јадеише</i>
<i>јаде</i>	<i>јадаат</i>

и-конјугација

еднина	множина
<i>носа</i>	<i>носиме</i>
<i>носиш</i>	<i>носишеш</i>
<i>носе</i>	<i>носаат</i> (<i>носајат</i>).

1 лице еднина од *а*-конјугација завршува на *-м*: *сакам*, *кинисам*, *шетам*, *стиискам*, *мешам*, *гледам* итн.

Кај *е*-, *и*-конјугација е без *-м*: *ода*, *можа*, *јада*, *уда*, *вида*, *сомела*, *обуја*, *клада*, *шткна*, *порасна*, *помогна*, *рана*, *преча*, *печала*, *шора*, *жугна*, но: *нејкам*, спрема *сакам*.

3 лице еднина од *а*-конјугација свршува на *-а*: *која*, *има*, *сака*, *се кара*, но: *клавеш*, *вике*.

Кај *и*-конјугација се генерализирала наставката *-е* во 3 лице еднина сегашно време, по пат на аналогија спрема глаголите од *е*-конјугација.

Имѣерфектѣ

Како во аорист и овде се изгубило -х од наставките за 1 лице еднина и 1 и 2 лице множина: *коѣа, коѣа ме, коѣа ѿше*. 2 и 3 лице еднина завршува на -а^{ше}, *еше: коѣа^{ше}, им^аше, јад^еше, вел^еше, сед^еше, зна^еше*. 3 лице множина: *игр^аа, влева^а, вел^еја, си ѣас^еја, коѣаја, не мож^еја*.

Во некои случаи формата за 1 лице еднина се изедначила со таа за 2 и 3 лице еднина: *сак^аше, од^еше, беше* (ретко): *оз^асѣра јас сак^аше да ода на градинаѿа; јас од^еше ѿ него до цркваѿа*. Ваква појава има и во костурскиот говор. Но: *ѣасеф* (Рожден) и *одеф* (Дуње).

Имѣераѿив

Императивот за 2 лице еднина се образува со наставките -ј кај глаголите од а-конјугација а со -и кај е-, и-конјугација: *коѣај, давај, заушавај, ѣрикажувај, но: ѣсѣра ѿго* (м. *ѣсѣрај ѿго*); *ѣреди, јади, ѣочинѣ се, ѣули се, оди, наѣи се*. Кај глаголите што пред основната наставка имаат вокал, императивот за 2 лице еднина се образува со наставката -ј: *ѣеј, смеј се, ѿрај, ѿкај* итн.

2 лице множина се образува со -ј^{ше} кај а-конјугација со -е^{ше} кај е-, и-конјугација. Во Рожден и Мрежичко пообична е наставката -и^{ше}: *коѣај^{ше}, гл^едај^{ше}, раб^оѿеи^{ше}, наѣолн^еѿе; ѿрчи^{ше}, јад^иѿи^{ше}, ѣди^{ше}, с^ед^нѿи^{ше}*. Глаголите од типот *ѣеам* имаат: *ѣеј^{ше}, смеј^{ше} се, ѿрај^{ше}, ѿкај^{ше}*.

Често се губи ј од наставката: -ј^{ше}: *б^егаѿе наѣи, н^е ѿѣраѿе ѿго, не вл^изаѿе, коѣаѿе деца*.

Активната и пасивната глаголска придавка завршува на -л, -ла, -ло, -ле; -н, -на, -но, ни; -ѿ, -ѿа, -ѿо, ѿи: *збор^увал, а, о, е, оѿ^еѣал, а, о, е, одел, а, о, е; оѿ^еѣан, а, о, и, заклан, а, о, и; умреѿ, а, о, и* (но: *ка ѣ вид^еле д^ецаѿа умр^ели...*).

Глаголскиот прилог: *ѣадну^ајѣи ѿоа умре, бид^ејѣи сум слаба н^е раб^оѿам; од^еѣе, зборва^еѣе, раб^оѿа^еѣе, ѣе^еѣе*.

Сложените глаголски времиња се образуваат исто како и во литературниот јазик.

Помош^нѿи^{ше} глаголи

1) су(м)

Сегашно време: *су(м), си, е, сме(сне), сѿе, се*.

Имперфект: *бе(беше), беше, беше, б^еме, б^еѿше, бе(ј)а*.

Футур: *ѣе бид^а, ѣе бидеш, ѣе биде, ѣе бидеме, ѣе бидеѿе, ѣе бидаѿи*.

Глаголскиот прилог: *бид^ејѣи, бид^еѣе*.

Активната глаголска придавка: *бил, а, о, е*.

2) ѣе, ѣе^{ше}

Дамла ѣе^{ше} да го удри; ѣе одам, ѣе раб^оѿиме.

Од глаголот *хѣѣи* се запазиле само формите *ѣе* *ѣше*. Другите форми се јавуваат само во негативниот глагол *неѣа(м)*.

3) Како помошни се употребуваат и глаголите *имам*, *немам*.

НЕМЕНЛИВИ ЗБОРОВИ

ПРИЛОЗИ

Поинтересни прилози се: *ѣрвѣца* (= првпат, отпрвин), *угу* (= само), *засѣра*, *озасѣра* < од + за + сутра, *ѣозасѣра* (= изутрина), *ѣбвечку*, *ѣаѣѣки*, *инак*, *завечер*.

ПРЕДЛОЗИ

Освен *в*, *во* во Рожден и Витолиште често се употребува *у*, *уф*.

ИМИЊА НА МЕСТА ВО СИНОРОТ НА СЕЛО ВИТОЛИШТЕ

Белувата, Билото, Благиевец, Болевец, Бóјкова Ливáда, Брáноф Стол, Бубакишчата, Буковец, Венецот, Врбица, Вр-тешка, Герак, Голец, Гóлата Скрка, Гóре Рékата, Гóрниот Кладéнец, Грбóвец, Гркова Шúма, Грнчйшта, Гумнишча, Дй-мова Ливáда, Доким, Долетковец, Душан Брек, Дъбъка Прéсоп, Гóрев Дол, Гукишча, Елце, Ервениците, Загра-дйшче, Зељка, Зљаки, Карáкевица, Камново, Кáрливи́те Пре-сóпки, Катунишча, Кичерот, Клопатица, Ковачево, Козјак, Коѓерóвлас, Колéниш, Копáчка, Крйви Дол, Крстишча, Кр-тишча, Кула, Куша, Лачник, Лесковец, Лигорáса, Мáркова Нóга, Мелчишча, Мешковец, Милйчиви Бóрје, Моклеш, Мок-лишки Дол, Мустакица, Недан, Никовалнишча, Опстрáнца, Орешчето, Отин, Перун, Пешчéра, Пиливор, Полежиште, Пелéни, Полица, Лошча, Плочката, Пъзáљка, Редешот, Руда, Руселија Светá Петка, Сидóрка, Сињак, Сотница, Скапци, Српјановец, Стóјкова Прéсоп, Тапан, Столови, Три-бор, Турената, Урвич, Царацйна Нйва, Чиновец, Шипка, Шу-леовер, Шупливец, Шúтевица, Саднáрка (< Задна Река).

РЕЧНИК

армасани се	— свршени се
балта	— секирче
бадница	— за Бадник зелено дабово дрво
басмарка	— бајачка
браненик	— забрането место да не влегува стока
број, брош	— трева што вапцува црвено
букар, букарче	— дрвена направа за вода
ваљафка, валаница	— вид капа, како кече
воловарник	— специјално колаче за бадник
вренгија	— слаб, лош
вргливо дрво	— глуждливо дрво
врзалец	— јазол
врнеш	— дожд
вртома	— ортома
вута	— престилка од една дипло
горница, горненик	— бела невестинска гуња
горниште	— горниот дел од чорапот
грибна	— белезица
грлнице, гушале	— нешто како пластрон, дел од женска носија
даровички крпи	— крпи за дар
дивина	— дивеч
домнина	— покуќнина
дотка	— сестра
драки	— трње
дрма	— густа шума, честар
дуда	— женско некрстено дете
жугна, (да ѝ жугна на Бојана)	— да ѝ поткажам, подвикнам на Бојана
жудаво место	— слабо, неплодородно место
задојница	— жена што задојува деца
завечер	— приквечер
залисана	— занесена, замајаина
застра (озастра)	— утрина, одутрина
збрдно место	— стрмно место
злово место	— пусто место
золец	— источен ветар
јакушки	— куси ракави на зетовска сакма
каде	— чади (ногу се каде ко да е зашворено)

кадеш	— чад
калѣзно јаболко	— јаболко за канење
калѣник	— земјана чинија
калѣсник	— човек што кани за свадба и др.
калци	— волнени нараквици до лакти без прсти
кис, кистóви, киш-	
чѣѣа	— волнени реси околу раменици
клада, клади	— гранка (<i>клади се вуѣречѣле</i>)
кључ на нога	— глужд на нога
копаница	— резба
кóпрово мѣтле	— гумнарска метла
корѣнче	— корка од леб
корúпка	— горниот дел од чизми
Кречецот	— место во синорот на Бзовиќ
кривец	— западен ветар
кркач	— орел
крклѣшки кру́ши	— ситни круши
крлек	— овчарски стап со кука
лагум, лагúми	— ендек
латвѣче	— грне
лафам (Рожден)	— зборувам
манкаат се	— се нишаат (<i>се манкáаѣ мунисѣаѣа</i>)
медѣнца	— бакарни мониста
менѣник	— прстен што го дава свекорот на свршувачка
мељ, мељóви	— ендек
мисур (Рожден)	— тава
мисур	— чинија
мисúрка	— бронзена чинија
нетоп	— полукружна направа од тенекија, што го носи невестата на глава под венецот
нишчѣљки	— ништи
ноплици	— волнен гајтан за правење коцел
обвијáла, вијáла	— калчуни
обрус везан	— крпа што ја носи невестата пред очи
овеш	— емиш
оптóка	— служи за порабување алишта
орáчи	— волови за орање
палам (Рожден)	— барам
палáска	— метална украсена кутија
папер	— лист од царевка
пералиште	— место за перење
пипѣнги	— алѣи
плекарче	— парче платно што се носи на грбот на сајата и почесто се пере

поди́фка	— завиткана крпа во круг се клава на глава а над него се носи некој сад
поднича́рка	— црепналка
поднога́чка (Дуње)	— долниот дел на стапалото од чорап
порамни́ци	— ѓердан од пари
потка́	— јаток
потрата́лка	— повраталка за разбој
потплета́шка	— долниот дел на стапалото од чорап
предни́ци	— предниот горен дел на кошула
прегач (Витолиште)	— престилка невестинска, накитена
прегач	— престилка со две дипли
преплет	— горниот дел на коцелот
први́ца	— првин, прво сефте (<i>први́ца не е од мене</i>)
пржа́јка	— полжав
прслик	— здрава убава земја
пртени́ци	— куси сиври
пршај	— првут
пупки	— колачиња за Коледе
пурде	— машко некрстено дете
равен	— белег за свршувачка
ронка́јка	— метла за трошки метење
ружа́ло	— накит
сал (Рожден)	— само
саку́ле	— торбе
саламна не сум	— здрава не сум
свете́лник	— свешник
свр́тно ме́сто	— убаво, родно место
скре́мно ме́сто	— стрмно место
скупчи́на	— собор
сновоти́на	— основа за ткаење
стави́нка	— заграб
стапа́лка	— стапало на чорап
стаса́ни се	— имашливи се
стигна	— роди
стреди́на	— среда од леб
суро́са се	— се измачи
танчар	— тој што го води орото
токме́ње	— веридба
топка	— куп (<i>збе́ри го на то́пка</i>)
тури-бора́ви	— бакрданик
угу	— само
угу сама	— сосем сама
уполове́на кошу́ља	— проветвена кошула
у́стрелина	— болест
цапина	— направа за сечење дрва
црни́ло	— саѓи

чашка
чуреш
цепáлка
шљупка
штира
сиври

- дрвена чинија
 - чад
 - процеп за цеп
 - лушпа, корупка (*шљу́йка орејóва*)
 - што не раѓа, јалова
 - волнени доколеници без стапала
-

ТЕКСТОВИ

1. Пóпот и мóмокот

Било некое дете сираче, отишло се главило у пóпот мóмок да му и пáсе óфците. Дётто пред да и истёра óфците пóпот му рéкол: На фíљан мéсто да нé и тéраш, е бранéник. Тј и затерáло у бранéникот и си зéло на ёдно шупéљче да си свíре. Чó го чу́ло шупéљчето да свíре сè заигра́ло. И óфците игра́ле. Пóслето се стемни́ло и и́отерáло óфците дóма. Му рéкол пóпот на дётто: Дéка и пáсéше óфците? Дётто му рéкло на пóпот: Јáс и пáсеф у бранéникот' óфците. Утрето пак си истерáло тáму. Па засвирéло и тáка трí дéна правéло. Еден дéн оти́шол пóпот да запáзи кáко момóкот и пáсе óфците. Ка́ оти́шол ви́дел — сéте óфците игра́ле. Пóпот се пíкнал у́некòа капи́ња да се б́ше. Засвирéло мóмчето со шупéљчето — óфците заигра́ле. Заиграл и пóпот во капи́њето. Се стемни́ло, дётто кинисáло со óфците да и затéра дóма. Пóпот си оти́шол дóма и и́кажу́ва на попади́јата: Да ви́диш нáшиот мóмок чо рабóте: сал свíри со шупéљчето, óфците денгоди́на игра́а и јáс вéзден игра́ во капи́њата. Попадíјата рéкла: Пóпе, вéчер ке го натéраме мóмокот дóма да свíре. Го натерáа вéчерта да свíре. Мóмокот ви́ка: Јáс ке ви посвíра, ама ви́е да си ги клáдете дéцата во ёден кóфчек и да му да́јте по ёдно нóже во рáката а ви́е, пáк, да се кáчите на грéјте и да си вр́зите по ёден кóпан на гáзот.

Направи́ле како чо рéкол. Засвíре дётто. Заигра́а дéцата во кóфчегот. Пóпот и попади́јата на грéјте игра́јат а кóпанот и тéпа по гáзот. Ка́ игра́ле дéцата и тáка умрéле во кóфчегот а пóпот и попади́јата капна́ле на грéјте. Тóга пóпот му рéкол на мóмокот: Дóста, ти́јни! Мóмокот ти́јнал. Ка́ видéле дéцата умрéли се чу́дат пóпот и попади́јата чо да му чýнат на мóмокот. Тíе лáфат: Кóјме на рéката од мóстот ке го уда́виме. Мóмокот и чу́л чо се лáфат. Оти́шле на рéката, легна́ле на мóстот енидóдруго, мóмокот и пóпот на кра́от. Пóпот и попади́јата заспáле. Мóмокот стáнал а потр́гнал попади́јата — спи́е, го потр́гнал пóпот — спи́е. Тóга мóмокот си лéгнал во срéдето. Едно врéме пóпот ка́ се разбóди и

вика на попадијата: Потатки, подадије! Вóј се потргнал а потурнал попадијата. Уше еднаш потатки попадије! — рекол попот. Вóј па а потурнал. На трéкот пát паднала попадијата во рéката. Попот и вике: Го ебáме ние мóмокот! Мóмокот вика: Пóне, а ебáме попадијата, а турнаме уф рéката, тóку тí гóре рéка а пáлај а јáс дóлу рéка. Мóмокот дéка а нáјде попадијата а потурна в рéката.

Од с. Рожден

2. Братчето шо станало елénче

Двéчки дечíња, братче и сестриче, биле сирачиња. Имáле макеа. Мáжот и лóвнал двé јаребички, и дáл на жéната да гóтве вечéра. Едната и побегнала на жéната му. Сétне си ја пресéкла грáдата и зготвила вечéра. Кáси легнале во покрóвот рéкла: Мáжу, јáс си пресéко грáдата, направí вечéрата од нéја. Да кúпиш шéкер и сýво грóзје да и рáнеме твојте дéца, сétне да и кóлеме оту нóгу бíло слáтко човéшкото мéсо.

Чúла сéстрата, му кажáла на братот: Брате, мáма и тáте ке нé кóљат. Двéчките летнале да бегáат во планината. Бегáле, бегáле, братот посáкал вóда да се напíе. Тáа му рéкла: Да не пíеш, брате, од вáа вóда оту мéчка ке се стóриш. Нé се напил. Поминáле кај дрúга вóда, па рéкол: Дóтке, вóда ми се пíе. Нéмој, брате вьк ке се стóриш. Сétне поминáле на дрúга вóда, нé и кáжал, се напил вóда и елен стáна. Мъчи, рéче братот не плачи, јáс ке нáјда чáре, да те глéдам (ке те рáна). Сétне пóшле на нéкое сéло. Тáму имáло топóла. На топóлата направил чáрдак а кáчил нéа. Пот топóлата имáлò кладéнец. Нéкој Тóрчин дóшол да си го пóе кóјнот вóда. Во кладéнецо ко се опúлил Тóрчинот видел мóма. Отишол на кóнак кај шо бíл и кáжал на бáбата: Бáбо, шо мóма има во кладéнецот! Тáа му рéкла: Ага, ко ке óјш пак да го пóиш кóјно вóда да се опúлиш на топóлата. Шóм има мóма во кладéнецот та е на топóлата качéна. Тóј и рéкол: Бáбо, ај да ја зéмеме за твојто дéте. Пóшле да а земáја, а сéкле топóлата. Дóјди еленот лíжи, лíжи, па а направил голéма топóлата. Да а сíбнат мómата не мóжат. Сétне да стáне бáбата да навáле óган под топóлата а црéпната а клáла óпаку. Мómата и рéкла: íнак, íнак клáја, бáбо, óпаку е. Слéзи мéне нé ми се вíде, слéзи да ми покажеш, сétне па кáчи се úгоре. Слéгла мómата да и покаже на бáбата. Тóрчинот и сíн е на бáбата а забрáле.

Еленот кáа побáрал на топóлата а нема. Подíре, подíре и нáшол кáде е мажéна. Отишол а сокршил пóр-

тата. Станала па бабата му рекла на Турците: Катран да а намачките портата ќе се залепе рогот на неа и ќе го ватите еленот. А намачкале портата со катран, се ватил еленот. Го ватиле Турците, го заклале и го клале да се варе. И рекла на сестра му да го готве. Сестра му го готвила и плакала оти од братата си месото го познала.

Седнале да вечерајат, сите вечерајат, она не јала, само коските и берела во вутата. И рекле: Зошто, невесто, не ја деш од месото? Она рекла: Коа сестра јаде од свој брат месо, та и јас да јадам? Си собрала коските и си закопала во градинчето. Коските се сториле злато и сребро.

Од с. Старавина

3. Тровица браќа

Имало некој тровица браќа, кинисале да одаја на пат. Оди́ле, оди́ле, и нашле некој драки. Постарио брат рекол: О, господи, дај ми овие драки лозје да бидат, на се шо ќе помини ќе му дада грџје. Госпо драките му и стори́л лозје. Среднио рекол: Дај ми, господи, овие гарвани да ми станат кози. Шо ќе помини на се ќе дада млеко да срка. Му и стори́л госпо кози. Госпо одел со ни́ф. На помали́о му рекол: Ти, синко, шо сакаш? Тој рекол: Јас сакам да ми даде госпо невеста да и е срцето како мојто. Госпо рекол оту ќе му даде таква невеста. Ка оти́шле кај чупата та била свршена и вечер ка земаа сватојте. Ко седнал госпо сете си прикажува́ле. Тие му рекле: Оти, дедо, ти ништо не кажува́ш? Тој му рекол: Ами јас шо зна́м да кажу́вам. Само да ми на́јте една прачка лозова од три години скината. Му нашле и а поса́дил дедото. Ватиле облок со сватојте ако ро́де лозата грџје невестата да му а зема́т, ако не ро́ди лозата грџје гла́та да му а зема́т на дедото. Ко станале у́трото лозата била полна грџје и му а зе́л дедото невестата. Му а да́л на најмалиот брат. Уба́во си живе́ал со невестата. И да́л госпо дете. По вре́ме се вра́тил госпо кај ни́ и таткото го пра́шал: Дедо, шчо си уви́лен? Му рекол тој: Како да не би́да уви́лен ко ми са́кат дете од три години печено? Госпо само го обидува́л шо ќе рече́и. Овој рекол: И, дедо, ние има́ме дете, него ќе го опе́чеме. А угоре́ле вурната, го кла́ле детето да се пе́чи. Ко по́шле да го изва́дат испече́но виде́ле детето кнѝга ка др́жи и чита во вурната, не изгорело. Го благослѝвил бо́г да не изго́ри.

Од с. Дуње

4. Машчеа и пашчерка

Една машчеа имаше пашчерка и керка. Пашчерката а_плавеше црната волна а керката белата. И_вике машчеата на_пашчерката: Оти не_а_плавиш волната ка_керка_ми да_стане бела, керка_ми ка_и_направила бела. Од_мака пашчерка_е се_наметнала со_руното и_рекла: Направи_ме, господи, нешто лиф, мечка стори_ме да_ода ф_планина. Се_сторила мечка и_така мечката била од_жена направена.

Од с. Пештани

* * *

Земи ме, моме,
госпо да те земи,
јас су си, моме,
ногу чорбаџија:
Од лешник амбар
полен е со жито,
и јас си јада
и на село давам,
пак се надевам
свадба да права.

Земи ме, моме,
матна да те земи,
јас су си, моме,
ногу чорбаџија:
Од жаба нога
сува пастрма,
и јас си јада
и на село давам,
пак се надевам
свадба да права.

Земи ме, моме,
госпо да те земи,
јас имам, моме,
голема сермија:
Три овци с' имам
двете се туѓи
еднат не е моја,
и јас си јада
и на село давам
пак се надевам
свадба да права.

Зeми мe, мoмe,
мaтнa дa тe зeми,
јac сy cи, мoмe.
нoгу чoрбaџијa:
Oд гyскa шијкa
пoлнa c рaкијкa,
и јac cи пијa
и нa сeлo дaвaм,
пaк ce нaдeвaм
cвaдбa дa пpaвa.

Зeми мe, мoмe,
гocпo дa тe зeми,
јac имaм, мoмe,
кyкa, пoкyкнићнa,
кyкa, пoкyкнићнa
ceкaквa пocaткa,
вo кyкa, мoмe,
co пpaт дa зaмaниш,
пaк ce нaдeвaм
cвaдбa дa пpaвa.

Зeми мe, мoмe,
гocпo дa тe зeми,
јac имaм, мoмe,
гoлeмa cepмијa:
Пчeнићнo бpaшнo
шљyпкa opeјoвa,
и јac cи јaдa
и нa сeлo дaвaм,
пaк ce нaдeвaм
cвaдбa дa пpaвa.

Зeми мe, мoмe,
мaтнa дa тe зeми,
ниe cнe cи, мoмe,
дeвeтмићнa бpaкa,
дeвeтмићнa бpaкa
eднo рaлo гaки,
eдниo coбyј
дpyгиo oбyј,
пaк ce нaдeвaм
cвaдбa дa пpaвa.

Од c. Пeштaни

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Д-р Јован Цвијић, Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, I—II, 1906.
 - 2) Д-р Вој. С. Радовановић, Народна ношња у Маријову, Гласник скопског научног друштва, Скопље, XIV, XV—XVI, 1935 г.
 - 3) Д-р Вој. С. Радовановић, Сељачка буна у Маријову у Македонији у другој половини XVI века, Зборник Филозофског факултета београдског универзитета, Београд, I, 1948 г.
 - 4) М. Malecki. O zroźnicowaniu gwar Bogdanska w pd. — wschodniej Macedonii, Lud słowiański, t. III, 1, A 90— 03.
 - 5) Георги Трайчев, Мариово, София, III изд. 1942 г.
 - 6) С., Мариово, ПСп. 47.
 - 7) Ј. Хаџи Васиљевић, Прилеп и његова околина, Београд 1902.
 - 8) Љуб. Стојановић, Стари српски записи и натписи, Београд, кн. 1, 2, 4.
 - 9) И. Иванов, Български старини из Македонија, София, II изд. 1931.
 - 10) Д. Мюлеров, Вторично ударение в разложкия говор, Изв. на слав. семинар, I, София.
 - 11) К. Мирчев, Неврокопският говор, Годишник на Соф. ист. фил. фак. 32, София.
-

